

CURRENT APPROACHES OF THE MULTICULTURALISM CONCEPT

As. univ. drd. Aura CODREANU

Departamentul Regional de Studii
pentru Managementul Resurselor de Apărare – Braşov

Abstract

Most often the concept of multiculturalism and its semantically derived words is used in free variation with concepts such as intercultural communication, intercultural competence, intercultural dialogue. Therefore, the aim of this article is to clarify what multiculturalism stands for and to describe its major dimensions and variables that could benefit future research in the field.

Introducere

De cele mai multe ori termenul de multiculturalitate este utilizat în variație liberă cu cel de interculturalitate. În consecință, problemele apar în momentul în care nu se face o diferențiere netă între cele două concepte, preferându-se utilizarea lor nediscriminatoriu, ca sinonime perfecte. Din punctul nostru de vedere, pentru a evita orice confuzii, este necesară înțelegerea adecvată la nivel conceptual. Din acest motiv, în cele ce urmează, vom realiza o explicitare a conceptului de multiculturalitate din perspectivă modernă și contemporană. Totodată, ne vom concentra atenția asupra a două dimensiuni conceptuale, respectiv cea de „personalitate multiculturală” și cea de „aculturalizare” în încercarea de identificare a acelor variabile care conduc la confundarea multiculturalității cu interculturalitatea. În cazul primeia, ne propunem o abordare critică deoarece aceasta reprezintă un caz clasic de elaborare conceptuală insuficientă, chiar forțată de către unii cercetători. Sperăm astfel ca acest demers să faciliteze operaționalizarea cu succes a conceptului de multiculturalitate în cercetările viitoare referitoare la acest domeniu.

1. Definirea conceptului de multiculturalitate

O metaforă, considerăm noi, sugestivă pentru reprezentarea simbolică a multiculturalității și a felului în care aceasta facilitează, dar nu înlocuiește, interculturalitatea este oferită de antropologul Van Gennep¹ conform căruia: „*orice societate generală poate fi considerată ca un fel de casă divizată în camere și coridoare, având pereții exteriori cu atât mai puțin groși și ușile de comunicare cu atât mai largi și mai puțin închise, cu cât societatea este mai apropiată de a noastră prin forma ei de civilizație. Din contră, la semi-civilizați, aceste compartimente sunt izolate cu grijă unele de altele și, pentru a trece de la unul la altul, sunt necesare formalități și ceremonii (...)*”.

Metafora de mai sus comportă semnificație pentru scopurile referatului de față datorită ipotezelor pe care le propune și pe care urmează să le validăm prin investigația de ordin teoretic.

Aceste ipoteze sunt următoarele:

- Multiculturalismul este un fenomen caracteristic societății moderne și contemporane care nu anulează pereții despărțitori dintre culturi, ci doar îi subțiază.
- Interculturalitatea este doar parțial rezultatul multiculturalismului, ea reprezentând la nivel simbolic ușile de comunicare tot mai largi și mai deschise.
- Interculturalitatea nu poate contribui la subțierea pereților specifici multiculturalismului, ci doar la facilitarea comunicării între diversele culturi, cu atât mai mult cu cât la nivel global societatea contemporană trebuie văzută ca o casă ai cărei pereți despărțitori între camere (a se citi culturi) au o grosime variabilă în funcție de societatea/comunitatea la care ne raportăm.

Revenind la delimitarea conceptuală pe care ne-am propus-o, considerăm că raportarea la conceptul de multiculturalism se face în general pe două dimensiuni: cea a realității pragmatice și cea a idealismului teoretic. Una dintre ele este dată de utilizarea mai mult sau mai puțin explicită a acestuia în cadrul politicilor publice la nivel de stat. Cealaltă, nu face decât să teoretizeze conceptul la modul idealist în vederea identificării acelor variabile definitorii ce pot fi utilizate de către cercetătorii în domeniu. De cele mai multe ori, tocmai încercarea de a oferi o paradigmă unitară de analiză și interpretare a fenomenului conduce la utilizări inadecvate sau la un cumul de definiții diferite care nu aduc nici un beneficiu încercării de construire a unei abordări cât de cât unitare. Astfel, așa cum există foarte multe culturi, tot astfel accepțiunile multiculturalismului sunt foarte variate: ca acceptare și tolerare a persoanelor aparținând unor culturi diferite de cea oficială, sau pur și simplu acceptarea și tolerarea diferențelor de ordin cultural; ca descriere a unei entități statale definite prin existența mai multor etnii sau rase; ca strategii de susținere și dezvoltare a identităților culturale diferite în cadrul aceluiași granițe statale; ca încercare de impunere a unei societăți pluriculturale în schimbul uneia monoculturală.

---

¹ Van Gennep, A. - *Riturile de trecere*, Poliron, Iași, 1998, p. 34

În cele ce urmează, vom încerca să ne concentrăm asupra acelor definiții cu ajutorul cărora să putem identifica diferențele, suprapunerile sau asemănările ce pot genera confuzii în uzitarea termenilor de multiculturalism și interculturalitate. Implicit, vom reuși să argumentăm de ce discuția asupra resursei umane implicate în operații multinaționale trebuie să pornească de la aspectele de ordin intercultural, multiculturalismul oferind doar un set de informații inclus deja în stagiile preliminare de pregătire a forțelor militare ce urmează a fi trimise în teatrele de operații dar cu puțină relevanță pentru capacitatea acestora de a opera eficient într-un mediu multinațional (așa cum de altfel reiese și din concluziile celor două rapoarte amintite în capitolul introductiv). Mai mult decât atât, dorim ca prin investigația conceptuală pe care o vom derula să (re)semnificăm termenul de multinațional din perspectivă interculturală și nu multiculturală așa cum există tendința în momentul de față.

O definiție a multiculturalismului² care surprinde punctul de plecare al conceptului îl descrie ca pe o mișcare socio-politică originară din America de Nord înglobată unei direcții globale de promovare a drepturilor omului și al cărei obiectiv îl constituie susținerea diversității, a integrării sociale, a egalității în paralel cu recunoașterea legitimității identitare și a moștenirii culturale.

Pornind de la o asemenea perspectivă, putem defini acest concept drept coexistență a unor culturi distincte în cadrul unei societăți pluriculturale³. În alte cuvinte, ca și realitate a contemporaneității, caracteristica multiculturală a unor entități statale este dată de interacțiunea între diverse culturi în contextul existenței unor granițe statale⁴. O asemenea abordare nu face decât să accepte existența tuturor culturilor mai mult sau mai puțin legitime din cadrul unei societăți pluriculturale dând posibilitatea membrilor acestora să se auto-identifice prin intermediul limbii, religiei sau a altor caracteristici culturale specifice. Totodată, conform definiției anterioare, însăși utilizarea termenului de multiculturalism este dovada de necontestat a faptului că membrii unei societăți se pot legitima la nivel formal drept cetățeni, iar la nivel informal drept identități cu un set de valori, norme, atitudini și comportamente specifice unei culturi diferite de cea majoritară.

Prin urmare, o asemenea abordare a multiculturalismului vine în consonanță cu acele politici publice de recunoaștere, susținere și de integrare a grupurilor culturale minoritare precum imigranții, refugiații, minoritățile naționale și populațiile indigene⁵. Ca atare, așa cum de altfel am și subliniat anterior, termenul în sine are în cele mai multe cazuri conotații pragmatice adecvate practicii din anumite țări. În acest sens, se poate afirma că multiculturalismul este rezultatul dorinței anumitor națiuni de a asigura coeziunea geopolitică prin promovarea unei culturi omogene în care eterogenitatea să-și găsească un loc bine statuat. O asemenea abordare implică din start existența unei majorități și a unei minorități,

---

² Leong, F. T. L., Wong, P. T. P. - *Optimal Functioning from Cross Cultural Perspectives*. Citat în Wong, P.T.P., Wong, L. - *Handbook of Multicultural Perspectives on Stress and Coping*, Springer, 2006

³ Holmes, M. - *Educational Policy For The Pluralist Democracy: The Common School, Choice And Diversity*, The Farmer Press, 1992, p. 113

⁴ Mindess, A.- *Reading Between the Signs. Intercultural Communication For Sign Language Interpreters*, Intercultural Press, 2006, p 26

⁵ Kymlicka, W.- *Multicultural Odysseys. Navigating the New International Politics of Diversity*, OUP, 2007, p 17

dar definierea celor două dă de fapt diferențele atât de marcante în delimitarea conceptului ca atare. În general, minoritatea este de obicei subsumată unor termeni precum rasă, etnie, religie și de aici și asumarea sau respingerea de către anumite grupuri a respectivului concept. Un exemplu în acest sens îl constituie aborigenii din Australia care refuză să fie înglobați în retorica specifică multiculturalismului deoarece, în viziunea lor, conceptul definește de fapt eforturile de integrare a imigranților. Ca atare, un alt concept, acela de biculturalism este intens promovat atât în Australia, cât și în Noua Zeelandă pentru a face referire la recunoașterea culturii indigenilor ca parte a societății respective.

Pe de altă parte, în cazul continentului european, spre exemplu, termenul este perceput ca fiind definitiv mai mult pentru realitatea de pe continentul american și prea puțin relevant pentru ce se înțelege la nivel european prin „protejarea minorităților”. Referitor la acest aspect, Friedrich Heckmann⁶ remarcă faptul că există cel puțin șapte modalități de raportare la acest concept la nivel european pe care le enumerăm mai jos:

- Multiculturalismul văzut ca indicator al transformării unei culturi aparent omogene într-una eterogenă. Modificarea raportului etnie- cultură majoritară/națională ajunge să fie semnificată prin introducerea unei categorii descriptive, respectiv cea a „societății multiculturale”
- Multiculturalismul văzut prin implicațiile normativ-cognitive ale necesității acceptării consecințelor de ordin social și cultural ale transformării unor țări în țări de imigrație datorită natalității scăzute, a unei forțe de muncă îmbătrânite, etc.
- Multiculturalismul ca trecere de la atitudini șoviniste, xenofobe, naționaliste către o atitudine de toleranță față de imigranți.
- Multiculturalismul ca interpretare a culturii proprii drept rezultat al interacțiunii cu alte culturi, ca procesualitate și nu ca dat.
- Multiculturalismul prin prisma pluralismului, autonomiei etnice și a evitării asimilării ca urmare a impunerii unei culturi și limbi de stat/naționale.
- Multiculturalismul în calitate de concept imposibil de aplicat datorită necesității menținerii integrității și stabilității statale prin promovarea unei culturi și limbi comune.

În țări precum Canada, Noua Zeelandă chiar și când este utilizat ca atare, termenul de multiculturalism face referire doar la imigranți. În ceea ce privește însă America Latină multiculturalismul sau pluriculturalismul desemnează acele politici strict referitoare la populația indigenă.

Datorită acestor diferențe de percepere și raportare la acest concept, în practica și documentele organizațiilor internaționale se folosesc mai curând termeni precum „protejarea și promovarea minorităților și a limbilor regionale”, „protejarea și promovarea naționalităților, etniilor religioase, precum și a minorităților lingvistice”, „recunoașterea, integrarea, promovarea rolului populației indigene”, etc. Cu toate acestea, respectivii termeni ajung să fie subsumați

---

⁶Friedrich Heckmann- *Multiculturalism Defined Seven Ways*, în <http://www.thesocialcontract.com/pdf/three-four/Heckmann.pdf>

termenului generic de multiculturalism în sensul definiției oferite anterior în unele documente oficiale.

În concluzie, în ceea ce privește toate aspectele subliniate mai sus putem afirma că o definiție nominală a multiculturalismului ar viza modalitatea prin care culturi diferite ajung să colaboreze sinergetic formând un sistem social coerent în care diferența este valorizată în favoarea identificării valorilor comune⁷.

Problemele de uzitare a conceptului și suprapunerile acestuia cu cel de interculturalitate apar însă în momentul în care conceptul de multiculturalitate nu mai este utilizat pentru a face referire la politicile economice, educaționale de acomodare, integrare sau asimilare a unor minorități în cadrul culturii majoritare, ori la realitatea pregnantă a existenței mai multor culturi minoritare în interiorul uneia majoritare, ci este definit ca domeniu academic multidisciplinar al cărui obiect de studiu îl constituie conceptele, cunoștințele, atitudinile și aptitudinile necesare gestionării eficiente a companiilor multinaționale.

Pentru a impune conceptul ca unul valid și fezabil, teoreticienii ajung să echivaleze existența multiculturalismului definit ca realitate pragmatică cu conceptul de diversitate culturală. În consecință, ajung să folosească definiția nominală prezentată anterior într-un mod distorsionat prezentând multiculturalismul⁸ drept o colaborare sinergetică a tuturor indivizilor din cadrul unei organizații pe baza aportului profesional și indiferent de caracteristici de rasă, etnie, limbă, etc. După cum se poate observa, o asemenea accepțiune a multiculturalismului, pe lângă faptul că este mai mult decât forțată, se suprapune (după cum de altfel va deveni evident din capitolul următor) unor coordonate conceptuale bine delimitate ale interculturalității. Totodată, ea vine în contradicție cu alte definiții date multiculturalismului care converg către prima accepțiune a conceptului prezentată anterior. Le prezentăm în cele ce urmează pentru a demonstra, dacă mai era necesar, faptul că a vorbi despre multiculturalism ca domeniu de studiu sau ca disciplină de sine stătătoare pornește de la o interpretare voit greșită a acestora.

Astfel, Petracca și Sorapure⁹ subliniază faptul că deși ne putem auto-identifica drept membri ai unor culturi majoritare, ai unor subculturi sau contraculturi suntem, chiar prin faptul conviețuirii, profund implicați în cultura majoritară.

Pe aceeași linie, Harvey și Allard¹⁰ consideră că influența culturii este atât de profundă în ceea ce privește felul în care vedem lumea, încât nu realizăm că pot exista și percepții diferite ale realității la care ne raportăm.

Pornind de la acestea, Erdener Kaynak ajunge să concluzioneze că această conectivitate la care fac referire implicită autorii menționați anterior poartă numele de multiculturalitate. În mod evident, eroarea de logică apare în momentul în care

---

7 Erdener Kaynak (ed)- *Multicultural Behavior and Global Business Environments*, International Business Press, 200, pp.22-23

⁸ Idem

⁹ În ibidem

¹⁰ În ibidem

conectivitatea ca efect direct al realității pragmatice denumite multiculturalism este confundată cu fenomenul în sine.

În concluzie, așa cum aminteam la începutul acestui capitol, multiculturalitatea poate reprezenta un punct de pornire pentru discuțiile asupra interculturalității dar nicidecum un echivalent terminologic. În sensul argumentului de mai sus și pentru o mai mare acuratețe logică prezentăm pe scurt acele avantaje și dezavantaje¹¹ ale multiculturalismului ca fenomen social care constituie premise de dezvoltare a competențelor de ordin intercultural. În ceea ce privește avantajele, acestea țin de lărgirea capacității de semnificare a lumii înconjurătoare prin contactul cu alte culturi, o capacitate crescută de a interacționa eficient cu alte culturi, o mai bună înțelegere a mediului cultural, economic și afaceri specific anumitor culturi. Referitor la dezavantajele (pe care de altfel demersul intercultural încearcă să le abordeze), acestea țin de problemele de comunicare orală și scrisă în momentul interacțiunii dintre culturi diferite, dificultăți de adaptare la anumite stiluri de lucru, dificultăți în stabilirea de soluții comune datorită diferențelor între stilurile decizionale, dificultăți de stabilire a unei strategii datorită stilurilor diferite de management. Trebuie să menționăm însă că aspectele mai sus menționate nu reprezintă decât o mică parte a ceea ce înseamnă un demers în domeniul interculturalității, iar acest lucru urmează a fi demonstrat în capitolul referitor la abordările moderne și contemporane ale conceptului amintit anterior.

2. Dimensiuni conceptuale definitorii și variabilele acestora

Orice demers științific presupune în afara defnirii conceptuale, identificarea acelor dimensiuni și variabile pe baza cărora pot fi elaborate instrumente calitative sau cantitative de investigare. În cazul multiculturalismului nu ne propunem dezvoltarea de asemenea instrumente, dar considerăm că discuția este totuși necesară în sensul lămuririi acelor aspecte care de cele mai multe ori ridică probleme în diferențierea conceptuală și în studierea multiculturalismului și interculturalității.

2.1. Personalitatea multiculturală

Un concept emergent este cel de „personalitate multiculturală”¹². Aceasta este definită drept „o personalitate stabilă din punct de vedere emoțional, cu o identitate rasială, etnică sau de altă natură auto-asumată; deschisă către diversitate și caracterizată de dorința de a interacționa cu persoane aparținând unor culturi diferite; ... cu abilități empatice în contexte multiple; cu capacitate de auto-reflecție și flexibilitate cognitivă; un negociator eficient și care îndeplinește roluri multiple în diverse contexte culturale; cu capacitatea de a trăi și de a munci eficient în și cu grupuri și personalități diferite; ...o persoană activă social care

---

¹¹ Cf. Zaiț, D.- *Management intercultural. Valorizarea diferențelor culturale*, Ed. Economică, București, 2002, pp.137-140

¹² Ponterotto, J. G. et al- *Multicultural Personality Dispositions and Psychological Well-Being*, Journal of Social Psychology, Nr. 147, 2007, pp. 119-136

respinge orice formă de injustiție, precum homofobia, violența domestică, stereotipurile religioase... ”.

Argumentația în favoarea promovării unui asemenea concept ține de dorința ca, în condițiile pluriculturalismului ca marcă a multor societăți contemporane, individul să dezvolte acele mecanisme care să-i ofere posibilitatea adaptării, integrării sau chiar asimilării unei culturi majoritare fără a resimți ca pe o ruptură dramatică acceptarea culturii celuilalt ca alteritate.

Întrebarea pe care ne-o punem însă ține de fezabilitatea unui asemenea construct teoretic din moment ce, din punctul nostru de vedere, impunerea teoriei în practică este un demers cu mult mai dificil și de multe ori cu rezultate mult diferite de scopurile propuse, comparativ cu construcția unei paradigme teoretice de înțelegere a realității.

Chiar autorii¹³ care avansează acest concept admit necesitatea derulării de mai multe demersuri investigative prin intermediul cărora să se determine dacă: dimensiunile conceptului țin într-adevăr de personalitate sau reprezintă doar un cumul de trăsături de abilități de adaptare; dacă conceptul poate fi operaționalizat și testat.

În afara acestor dubii exprimate chiar de cei care propun sintagma de „personalitate multiculturală”, trebuie să remarcăm faptul că chiar utilizarea termenului de „multicultural” alături de cel de „personalitate” nu reprezintă decât o forțare conceptuală dezvoltată pe linia definirii incorecte a însuși conceptului de multiculturalism. Am prezentat totuși acest concept insuficient dezvoltat drept dimensiune a multiculturalității deoarece nu putem anticipa în ce direcție poate fi dezvoltat în viitor și ce valențe i se pot atribui în urma cercetărilor aprofundate.

Trebuie să remarcăm totuși că, în privința operaționalizării conceptului, există o serie de instrumente aplicate pentru validarea unor modele teoretice ce susțin ideea de personalitate multiculturală. Cu toate acestea, așa cum este evident și din tabelul de mai jos, doar una dintre teorii abordează această dimensiune la modul explicit. Chiar și aceasta însă pornește de la contextualizarea conceptului prin stricta referire la identitatea expatriatului și la capacitatea sa de orientare și adaptabilitate în condițiile suspendării delimitărilor identitare proprii.

Tabelul nr. 1: Componentele personalității multiculturale¹⁴

Model teoretic	Variabile conceptuale	Instrumente de validare
Teoria identității etnice și rasiale	<ul style="list-style-type: none"> • Valorizarea moștenirii rasiale și etnice • Deschidere către indivizi aparținând unor grupuri culturale diferite • Atitudine proactivă față de 	<ul style="list-style-type: none"> • Scara de măsurare a identității inter-rasiale (Cross Racial Identity Scale: Cross, Vandiver, 2001)

¹³ Suzuki, L. A., Ponterotto, J.G.- *Handbook of Multicultural Assessment*, John Wiley & Sons, 2009, p. 65

¹⁴ Cf. Ponterotto, J.G., Utsey, S.O., Pedersen, P.- *Preventing prejudice: a guide for counselors, educators and parents*, Sage, 2006, p. 143

Model teoretic	Variabile conceptuale	Instrumente de validare
	<p>oportunitățile de interacțiune cu alte culturi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Conștientizarea internalizării unei atitudini rasiste • Conștientizarea privilegiilor dobândite ca urmare a apartenenței de rasă și nu datorită meritelor personale • Simțul dreptății sociale manifestat prin promovarea drepturilor grupurilor oprimite 	<ul style="list-style-type: none"> • Scara de măsurare a atitudinilor albilor față de identitațile rasiale (White Racial Identity Attitude Scales: Helms, 1990)
Teoria strategiilor de rezolvare a problemelor ridicate de diversitatea culturală(biculturalismul echilibrat și strategia de integrare)	<ul style="list-style-type: none"> • Capacitatea de a echilibra roluri multiple • Abilități de interacțiune într-un mediu bicultural și multicultural • Abilități de rezolvare a problemelor inerente mediilor biculturale și multiculturale 	Scara de măsurare a abilităților de rezolvare a problemelor ridicate de diversitatea culturală (Coping with Cultural Diversity Scale: Coleman et al., 2001)
Teoria personalității tolerante	<ul style="list-style-type: none"> • Abilități empatică în condițiile diversității culturale • Auto-conștientizare • Abilități de introspecție • Complexitate de ordin cognitiv • Simțul umorului 	Indice al atitudinii de discriminaare (Quick Discrimination index: Ponterotto, Pontere, Johansen, 2002)
Teoria orientării către diversitate	<ul style="list-style-type: none"> • Atitudine de acceptare a asemănărilor și diferențelor dintre sine și ceilalți • Simțul interdependenței și a une legături comune cu ceilalți 	Scara de măsurare a orientării către diversitate (Miville et al, 1999)
Teoria transgresării rolurilor atribuibile în funcție de gen	<ul style="list-style-type: none"> • Îndeplinirea de roluri multiple prin stabilirea de ancore interpersonale și acordarea de sprijin la nivel social • Atitudine de promovare a experiențelor comune 	Instrument de măsurare a identității feministe (Fischer et al, 2000)

Model teoretic	Variabile conceptuale	Instrumente de validare
	<ul style="list-style-type: none"> • Abilități empatice bine dezvoltate 	
Teoria valorilor afrocentrice	<ul style="list-style-type: none"> • Interacțiune interpersonală bazată pe colectivism • Atitudine de auto-dezvoltare personală 	Scara afrocentrismului (Gris, Logshore, 1996)
Teoria personalității multiculturale a expatriatului	<ul style="list-style-type: none"> • empatia culturală • stabilitatea emoțională • deschiderea către nou • flexibilitatea • inițiativa socială 	Chestionarul personalității multiculturale (The Multicultural Personality Questionnaire, Van der Zee, Van der Oudenhoven, 2000)

În concluzie, personalitatea multiculturală poate fi analizată prin prisma variabilelor utilizate pentru testarea teoriilor prezentate în tabelul anterior. Cu toate acestea, trebuie ținut cont de contextualizarea acestei dimensiuni în funcție de definiția multiculturalismului. Orice extrapolare empirică nu face decât să creeze confuzii terminologice care la rândul lor pot genera comportamente abuzive și aberante fie în sensul anulării diferențelor identitare în favoarea unei identități comune (a se vedea rusificarea forțată în spațiul fostei URSS și efectele actuale ale acesteia), fie în direcția promovării marginalității ca înlocuitor al centrului (a se vedea fenomenul cunoscut drept White Flight rezultat în urma promovării integrării comunității Afro-Americane în comunitatea de albi din zona metropolitană Washington, sau discursul corect politic (politically correct discourse) cu rezultate de multe ori hilare și de domeniul trivialului).

2.3. Aculturalizarea și variabilele acesteia

Atât antropologii, cât și psihologii, și alte categorii de cercetători care încearcă să operaționalizeze conceptul de multiculturalitate acordă aculturalizării ca și dimensiune conceptuală un loc cheie. Ca atare, de la accețiunea inițială a acesteia drept „fenomen generat de contactul neîntrerupt și nemediat între grupuri de indivizi ale cărui efecte iau forma unor modificări în tiparele culturale ale grupurilor respective”¹⁵ conceptul a evoluat în direcția eforturilor depuse pentru o mai bună înțelegere a impactului pe care îl generează asupra indivizilor și comunităților cărora aceștia le aparțin. Prin urmare, valențele sale curente îl caracterizează drept un fenomen dinamic influențat de mediul căruia un individ îi aparține, de trăsături de personalitate specifice și de felul în care acestea se reflectă

¹⁵ Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M., Memorandum on the study of acculturation, *American Anthropologist*, 38, 1936, 149–152.

la nivel de valori, atitudini, credințe, comportamente ale aceluiași individ aflat în contact nemijlocit cu o cultură diferită de cea care îl legitimează.

Ca și proces, aculturalizarea implică patru stadii distincte¹⁶: contactul cu o altă cultură, conflictul, criza și adaptarea.

De asemenea, conceptul în sine subsumează o serie de strategii prin care un individ alege să ia contact și să se adapteze la normele unei culturi¹⁷:

- Asimilarea, respectiv renunțarea de bună voie sau forțată la cultura de origine și acceptarea culturii gazdă.
- Separarea manifestată prin respingerea voită sau nu (prin segregare) a contactului cu o cultură gazdă.
- Integrarea manifestată prin dorința individului de a se legitima atât prin cultura de origine, cât și prin cea gazdă cunoscută și ca biculturalism.
- Marginalizarea manifestată prin abandonarea culturii de origine fără însă a avea posibilitatea/dorința de a-și asuma alte coordonate culturale.

În privința variabilelor conceptuale, deși majoritatea investigațiilor au ca obiectiv identificarea gradului de aculturalizare a unui individ sau grup pornind de la strategiile amintite mai sus, putem afirma cu siguranță că nu există o perspectivă unitară dată fiind specificitatea populației pentru care și pe care respectivele instrumente au fost dezvoltate și aplicate¹⁸. Prin urmare, vom încerca în cele ce urmează să prezentăm doar acele variabile care pot prezenta interes pentru demersul de față din perspectiva diferențierii conceptuale, dar și a perspectivei teoretice pe baza căreia pot fi elaborate modele viitoare de evaluare a abilităților interculturale ale militarilor români participanți în misiuni multinaționale, precum și modele de dezvoltare a respectivelor abilități. Afirmăm acest lucru deoarece, în opinia noastră, deși scopul de bază al investigației îl constituie interculturalitatea, în elaborarea de modele pentru îmbunătățirea sau dezvoltarea de competențe interculturale trebuie să țină seama de felul în care se face raportarea la cultura dominantă, dar și la alte culturi a populațiilor cu care militarii urmează să intre în contact¹⁹.

De cele mai multe ori discutarea aculturalizării se face din perspectivă unidimensională, respectiv prin echivalarea conceptului cu cel de asimilare sau integrare. Această perspectivă nu este însă una fezabilă din două motive: în primul rând, exemplele istorice de asimilare (e.g. rusificarea) și integrare (i.e. Canada cu metafora mozaicului cultural) dovedesc imposibilitatea integrării sau asimilării depline a unei populații și, implicit, în al doilea rând, lipsa de fezabilitate a acelor

---

¹⁶ Encyclopedia of Multicultural, 2006, pp 6-8

¹⁷ Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation, în K. M. Chun, P. B. Organista, & G. Marin (Ed.)- *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*, Washington DC: American Psychological Association, (pp. 17–37).

¹⁸ Ca exemplificare amintim doar câteva dintre cele mai cunoscute instrumente: Suinn-Lew Asian Self Identity Acculturation Scale (Suinn, Rickaard- Figueroa, Lew, Vigil: 1987); Acculturation Rating Scale for Mexican Americans (Cuellar, Harris, Jasso:1980); An acculturation scale for the Southeast Asians (Anderson, Moeschberger, Chen, Kunn, Wewers, Guthrie:1993); Development of a short acculturation scale for Hispanics (Marin, Sabogal, Marin, Otero-Sabogal, Perez-Stable:1987)

¹⁹ De aici și o ipoteză de bază a cercetării noastre conform căreia multiculturalitatea, deși domeniu distinct de investigat, poate contribui prin identificarea dimensiunilor și variabilelor definitorii la demersurile de ordin intercultural.

studii care definesc și măsoară aculturalizarea (ca și concept) drept măsura în care o persoană poate fi caracterizată drept membru deplin al unei culturi gazdă.

Prezentăm totuși în cele ce urmează un astfel de model care are un impact foarte mare asupra cercetătorilor care pornesc de la ipoteza că multiculturalismul este echivalent cu asimilarea. Considerăm că, deși acest model nu se axează asupra variabilelor specifice conceptului de aculturalizare, ci doar asupra unor dimensiuni definitorii el poate fi extrem de util la nivel aplicativ pentru militarii români participanți la misiuni multinaționale în țări cu o componență etnică variată.

Astfel, modelul Gordon²⁰ al asimilării culturale pornește de la definirea acestui concept drept modificările de ordin cultural, structural, psihologic suferite de imigranți și minorități etnice ca urmare a contactului cu o cultură gazdă. Ca atare, dimensiunile descrise de cercetător se pliază pe taxonomia acestor modificări și sunt următoarele:

- Asimilarea culturală vizibilă prin adoptarea treptată a tiparelor culturale ale culturii gazdă
- Asimilarea structurală, respectiv pătrunderea în structuri de organizare socială precum instituții și grupuri formale.
- Asimilare prin mariaj sau amalgamare prin căsătorii interrasiale.
- Asimilare identitară prin autoidentificarea ca membru deplin al culturii gazdă.
- Asimilare comportamentală prin respingerea discriminării
- Asimilare civică prin reducerea posibilității ca propria cultură să dea naștere la conflicte între diverse grupuri.

Un aspect deosebit de important de subliniat de Gordon este acela al importanței asimilării de ordin structural: „*Odată ce asimilarea structurală are loc, celelalte tipuri de asimilare vor avea loc fără nici o problemă...aculturalizarea nu este condiția sine qua non a asimilării structurale, dar aceasta din urmă reprezintă o condiție de bază a aculturalizării*”²¹.

O abordare mult mai realistă a aculturalizării este oferită de modelele multidimensionale.

Un astfel de model de analiză a stadiului de aculturalizare propune următoarele variabile: cunoașterea unei culturi și loialitatea etnică²². Prima este definită drept setul de cunoștințe pe care o persoană le are despre o cultură gazdă. Cea de-a doua vizează favorizarea și preferarea culturii proprii în defavoarea altor culturi. Padilla²³ emite ipoteza conform căreia un grad scăzut de aculturalizare se reflectă printr-o loialitate etnică ridicată. Modelul conturat de cercetător este unul multidimensional, iar variabilele pe care le utilizează pentru descrierea gradului de aculturalizare a unei persoane sunt: gradul de familiaritate cu limba culturii gazdă și utilizarea discursivă a acesteia; moștenirea culturală; mândria etnică; etnicitatea; distanța interetnică.

---

²⁰ Cf. Castro, V.S.- *Acculturation and Psychological Adaptation*, Greenwood Press, 2003, pp.11-12

²¹ idem

²² Padilla, 1980, Keefe-Padilla, 1987, Padilla, 1980 în Lee, C.L, Zane, N.- *Handbook of Asian American Psychology*, Sage, 1998, p.55

²³ idem

Un alt model de analiză a aculturalizării aparține cercetătorilor Mendoza și Martinez²⁴. Acesta descrie patru modalități de caracterizare a gradului de aculturalizare a unui individ și variabilele de ordin afectiv, cognitiv și comportamental prin care acestea se conturează:

- Rezistența (cultural resistance) pasivă sau activă la cultura gazdă care este un semn al eșuării unui eventual proces de asimilare.
- Transferul cultural (cultural shift) care implică un anumit grad de asimilare în cultura gazdă, fără însă o renunțare completă la datele culturii proprii.
- Integrarea culturală (cultural incorporation) manifestă prin prezența de tipare culturale specifice atât culturii gazdă, cât și cele proprii.
- Transgresarea culturală (cultural transmutation) prin transformarea tiparelor specifice celor două culturi (proprie și gazdă) într-o a treia cultură specifică individului sau grupului.

După cum se poate observa, aceste dimensiuni se apropie foarte mult de etapele descrise de Berry. Am adus totuși acest model în atenția cititorului datorită variabilelor de ordin lingvistic identificate de cercetători pentru fiecare dintre dimensiunile de mai sus. Astfel, rezistența la cultura gazdă se manifestă prin utilizarea exclusivă a limbii materne, transferul cultural prin bilingvism, integrarea culturală prin adoptarea limbii gazdă, transgresarea culturală prin utilizarea simultană a limbilor într-un „dialect” care include structuri morfo-sintactice specifice ambelor limbi²⁵.

Concluzii

În concluzie, înțelegerea adecvată a conceptului de multiculturalitate prin intermediul dimensiunilor și variabilelor acestuia asigură în primul rând o delimitare netă între implicațiile sale și cele ale interculturalității pentru oricare cercetător care dorește să abordeze anumite aspecte referitoare la vreunul dintre ele.

În al doilea rând, delimitările conceptuale sunt cu atât mai necesare cu cât la nivele non-academice se confundă din ce în ce mai mult aceste două concepte. Ținem să subliniem acest lucru deoarece produsul final al oricărei cercetări în domeniu este prezentat nu numai cunoscătorilor în domeniu, ci și celor care pot contribui la diseminarea rezultatelor cercetării prin promovarea concluziilor și sugestiilor pe care le face.

Nu în ultimul rând, anumite aspecte abordate de cercetătorii multiculturalismului pot constitui o sursă de inspirație pentru discuția asupra rolului pe care dimensiunea interculturală trebuie să o aibă în cadrul gestionării resursei umane implicate în misiuni multinaționale.

---

²⁴ ibidem

²⁵ De multe ori critica celor care susțin menținerea acurateții limbii române adresată tinerilor care utilizează un amestec de română și engleză este transpusă la modul umoristic prin termenul de romgleză. Cercetările în domeniul lingvisticii aplicate și a sociolingvisticii demonstrează însă că acesta este un fenomen destul de întâlnit în cazul recunoașterii voite sau impuse a superiorității unei limbi față de alta. În acest sens exemple vizibile de utilizare simultană a două limbi se întâlnesc frecvent în fostele colonii britanice sau franceze (e.g. Taglish ca limbă rezultată din utilizarea simultană a englezei și a limbii tagalog de către americanii de origine filipineză).

Note bibliografice

- [1] Van Genneep, A.- *Riturile de trecere*, Polirom, Iași, 1998
- [2] Leong, F. T. L., Wong, P. T. P. - *Optimal Functioning from Cross Cultural Perspectives*. Citat în Wong, P.T.P., Wong, L. - *Handbook of Multicultural Perspectives on Stress and Coping*, Springer, 2006
- [3] Holmes, M. - *Educational Policy For The Pluralist Democracy: The Common School, Choice And Diversity*, The Farmer Press, 1992
- [4] Mindess, A.- *Reading Between the Signs. Intercultural Communication For Sign Language Interpreters*, Intercultural Press, 2006
- [5] Kymlicka, W.- *Multicultural Odysseys. Navigating the New International Politics of Diversity*, OUP, 2007
- [6] Friedrich Heckmann- *Multiculturalism Defined Seven Ways*, în <http://www.thesocialcontract.com/pdf/three-four/Heckmann.pdf>
- [7] Erdener Kaynak (ed)- *Multicultural Behavior and Global Business Environments*, International Business Press, 2000
- [8] Zaiț, D.- *Management intercultural. Valorizarea diferențelor culturale*, Ed. Economică, București, 2002
- [9] Ponterotto, J. G. et al- *Multicultural Personality Dispositions and Psychological Well-Being*, Journal of Social Psychology, Nr. 147, 2007
- [10] Suzuki, L. A., Ponterotto, J.G.- *Handbook of Multicultural Assessment*, John Wiley & Sons, 2009
- [11] Ponterotto, J.G., Utsey, S.O., Pedersen, P.- *Preventing prejudice: a guide for counselors, educators and parents*, Sage, 2006
- [12] Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M., Memorandum on the study of acculturation, *American Anthropologist*, 38, 1936
- [13] ***- *Encyclopedia of Multicultural*, 2006
- [14] Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation, în K. M. Chun, P. B. Organista, & G. Marin (Ed.)- *Acculturation: Advances in theory*,

measurement, and applied research, Washington DC: American Psychological Association, (pp. 17–37).

[15] Castro, V.S.- *Acculturation and Psychological Adaptation*, Greenwood Press, 2003

[16] Padilla, 1980, Keefe-Padilla,1987, Padilla, 1980 în Lee, C.L, Zane, N.- *Handbook of Asian American Psychology*, Sage, 1998